VJEKOSLAV MAŠTROVIĆ

ZADARSKI PROPIS IZ 1806. GODINE O PRODAJI RIBE ZA SIROMAŠNE GRAĐANE

I.

U XVII. i XVIII. st. ishrana je našeg stanovništva na jadranskom primorju sve teža. Mletačka vlada malo se brine da poboljša stanje u krajevima koji su pod njezinom vlašću.[1] U Dalmaciji postoji izvjesna razlika na terenu: privredne su prilike nešto bolje u primorskom pojasu, zahvaljujući prvenstveno pomorstvu, dok su osjetno teže u zagorskom predjelu, napose onom iz obje novije stečevine (acquisto nuovo i acquisto nouvissimo). Jednu od glavnih poteškoća u poboljšanju života u toj pokrajini čine mletački službenici i trgovci, koji ovo područje, svoj položaj i funkcije smatraju samo kao sredstvo za sticanje imetka i nakon toga da se povrate odakle su i došli. A to je kolonijalni odnos prema pokrajini u koju su stigli. Krivnjom takvih službenika nije uspio generalni providur Francesco Grimani zakonom od 25. travnja 1756. god.[2] o rješenju agrarnog pitanja. U vezi s bitnim događajima u Dalmaciji u XVII. i XVIII. stoljeću Grga Novak pravilno ukazuje na prilike i poteškoće.[3] A one su se odrazile i na glavni grad pokrajine, Zadar, kao i na njegovu okolicu.

Koncem XVIII. stoljeća nastupaju političke promjene, koje su znatno utjecale na prilike i život stanovništva.

Padom Mletačke Republike 1797. god. hrvatska pokrajina Dalmacija dolazi pod austrijsku dominaciju, kao posljedica vojnih i političkih prilika nastalih od 1792. god. do mira u Campoformiju 17. listopada 1797. god.

---

[1] Grga Novak, Prošlost Dalmacije, Zagreb 1944., I., str. 303.

[2] Paul Pisani, La Dalmatie de 1797. à 1815. Paris 1893., 9—14; I. Kataliníć, Memorie degli avvenimenti succesi dopo la caduta della republica Veneta. Split 1841., 257—275. Sadrži i tekst zakona.

[3] G. Novak, o. c., 229—261, 303.

U Zadru je tada bio generalni providur Andrea Querini, koji je održavao red do dolaska predstavnika nove, austrijske, vlasti.[4] Prvi je u lipnju stigao pukovnik Kazimir, a poslije tri dana stigne flotom general Matija Rukavina (1737.—1817.), koji je bio prvi nosilac spomenute vlasti. Poslije njega, iste godine, dolazi komesar Raimond Thurn, koji provodi organizaciju nove upravne i sudbene vlasti, a od srpnja 1799. god. to nastavljaju novi civilni komesari za Dalmaciju. Oni u Zadru imaju sjedište središnje pokrajinske vlasti.

To razdoblje ipak ne traje dugo, jer novi vojni događaji prisiljavaju prvog dalmatinskog vojnog i građanskog namjesnika Tomu Brädyja,[5] da 28. siječnja 1806. god. na hrvatskom i talijanskom jeziku objavi proglas »Dragim i virnim Dalmatinima i Bochexima«[6] o pripajanju Dalmacije i Austrijske Albanije (Boke Kotorske) francuskoj kraljevini Italiji. No to je puka Brädyjeva formalnost, jer su francuske čete pod zapovjedništvom generala G. Molitora već ulazile u Dalmaciju, a Zadar zauzeli 17. veljače 1806. god.

*

U razdoblju Prve austrijske vladavine nastupa izvjesno gospodarsko poboljšanje, napose zahvaljujući jačanju pomorske privrede.[7] No to se tiče više primorskog pojasa, dok za zagorske je predjele bilo premalo vremena da to uočljivije nastupi.

Ali zato dolaskom nove vlasti nastaje nagla stagnacija i za ono malo progresa, te odmah potom dolazi do općeg pogoršanja gospodarskih prilika, pa tako i prehrambenih.

Brojni su tome razlozi, na koje se do sada ukazivalo.[8] Svakako tu prvenstveno spadaju ratne neprilike, zastarjela obrada zemljišta i zaostalo održavanje stočarstva (naročito je ovčarstvo zapušteno), znatno otežane prometne[9] i privredne veze u tuzemstvu i s inozemstvom, opadanje brodarstva, efikasna pomorska ruska blokada naše obale[10] i drugo. Sve je to odmah u početku francuske vladavine

[4] Vjekoslav Maštrović, Razvoj sudstva u Dalmaciji u XIX. st., Zagreb 1959., 19. Isp. G. Novak, Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797—1814). Rad JAZU, 1940., knj. 269, 6.

[5] Prije T. Brädyja, nakon spomenutog generala Mate Rukavine, komesari su bili R. Thurn, I. K. Rinna, F. M. Carnea-Steffaneo i P. Goëss.

[6] Historijski arhiv Zadar (HAZd). Št. sv. 4, br. 335.

[7] O brodarstvu za vrijeme Prve austrijske vladavine v. raspravu Vj. Maštrovića u Pomorskom zborniku 1968., knj. 6, str. 539—566 + 1 tabela: »Brodarstvo Dalmacije u prvoj austrijskoj vladavini (1797—1806)«.

[8] G. Novak, Prošlost Dalmacije. Zagreb 1944., str. 303—311.

[9] Na pitanje cesta u Dalmaciji posebno ukazuje G. Novak (o. c., 303—307), koji ističe: »Najteža je posljedica svega toga bila (mletačke uprave, op. p.), da je Dalmacija, koja je onako uzorno bila u rimsko doba putovima izpresijecana. ostala sada bez putova«.

[10] Vj. Maštrović, Gusari u Dalmaciji u vrijeme ruske blokade Francuza u god. 1806. i 1807. Pomorski zbornik, 1964., knj. 2, str. 733—752 + I tabela.

L'AMMINISTRAZIONE COMUNALE

DI ZARA

DIETRO DECRETO DI S. E.

IL SIG. PROVVEDITOR GENERALE

DELLA DALMAZIA,

Invocato dall' Amministrazione suddetta per promovere l'accrescimento dell'industria e della prosperita generale,

Fa noto;

I. Ch'è tolto ogni dazio sul Pesce grande e piccolo ch'entrasse a Zara, escluto il proveniente dalle Peschiere di Sale, Novegra di, Obrovazzo, e Cattel Venier.

II. Ch'è abolita la così detta Stima del Pesce grosso inflitchè ognuno possa liberamente contrattare, così vendere e comperare.

III. Che il solo Pesce piccolo, servente al povero, resta soggetto alla detta stima.

Per Pesce piccolo s'intende soltanto le *mazzole, lusine, colardo, raza, strazmazzo, cavie, atta e sardi.*

IV. Ch'è abolita anche la Stima per qualunque altro genere di comestibile, sia conosciuto o non compreso ne nuovi e vecchi Calmieri.

V. Ch'è conservata la Stima per la Carne e per il Vino. Il Calmiere per il Pane è pure conservato.

La cupidigia di qualche venditore resta sola ne primi tempi sostenere il prezzo del Pesce grosso e degli altri comestibili. In seguito, l'abbondanza, opera della libera concorrenza, indennizzerà il consumatore sopra ogni articolo, e, mercè la maggiore abbondanza apparto, si moltiplicherà anche la Pesca ed il numero de' Pescatori.

Zara, questo giorno 14 Luglio 1806.

(T. PASQUALI Podestà.

UPRAVGLJENE OBCHIENO

OD ZADRA

PO DECRETU PREUSHIPENOGA

GOSPODINA PROVIDURA GENERALA

OD DALMAÇIE,

Izmoghuno od ctoga upravgliegna za ukmoxxi vasse zamire, i zi nemeglie opchieno trgno vasse stanne,

Daje na znamje,

I. Da nechiese vitse plachiati Zvinu allia Daçij naibi koliko krupnoj, koliko sitnoi koja li billa prinessena u Grad, a ona Riba Covljena u Boçi od Sali, Novoga, Obrovaz i Vizneraz plachiachie daçin kako je pervo plachieno.

II. Da nechie vecchie bitti pollazana stimi Riba krupna: neka mose prontto svaki pogajati, tojesz kupai, i prodati.

III. Bittichie podlozna stimi sama Riba sitna koja slusi za stromache.

Sitna Riba povuse samo *ghirize, lusine, colovrata, rasovina, valovina, pri Krupai drazevitè, i mali, sure.*

IV. Necchie vitse bitti Stimana druga verst od pechia koliko od onoga kojese nahodi u stanu, koliko u novei stimi.

V. Stima za messo, vino, i za kruh ostaje kakoje pervo billo.

Stima zaglia ripristinovega dobitka mochichie u parva vrimena uzdorzati skazion u svi krupne Ribe, i od stanla pechia. Dalli o napridak obilnost koi po ovoj skoborchini ima tagnti na mirnichechie onih koi kupuja, jerebar ora obilnost usamanchie i Ribarge, i Iroj od Ribara.

Zadar, ovi dan 14 Luje 1806.

(T. PASQUALI Oblasnich.

ujedno otežavalo redovnu ishranu naroda, a posebno stanovnika gradova i ostalih mjesta u Dalmaciji. Posljedica je takva stanja da se razvija krijumčarenje, koje je upravljeno u oba pravca. Neki se proizvodi odvoze iz Dalmacije, iako su nužno potrebni u samoj pokrajini. Npr. ulje i sol. Već se u početku posljednje godine prve austrijske vladavine, 1805. god., strogo zabranilo izvoz ulja uz prijetnju oštrih kazni, ne samo za one koji izvoze nego i za rukovodioce mjesnih vlasti koji bi dozvolili izvoz. Zadarski okružni sudac Grgur Kreljanović[11] određuje da se u slučaju krijumčarenja ulja brodom ima zaplijeniti ne samo ulje nego i brod, koji se ima zapaliti.[12] To su doista oštre mjere, ali i razumljive, jer narod nije imao dovoljno ulja za svoje potrebe. To naročito vrijedi za stanovništvo u gradovima.

Osiguranje dovoljne količine soli bio je i ostao veliki problem u Dalmaciji. U toj je pokrajini bilo prije 1409. god. više solana, koje su uglavnom zadovoljavale potrebe za solju. Međutim, mletačke su vlasti podržavale solane kod Paga, a ostale onemogućavale.[13] Taj se postupak osvećivao stanovnicima tim više što se od nedovoljnih količina soli dio još koristio i za razmjenu dobara s trgovcima iz Bosne.[14] Sol je bila potrebna i ribarima za soljenje ribe.

Dandolova je uprava nastojala povećati produkciju solana, napose paške. Napominjemo da se uz ostalo naročito težilo uvoziti žito i meso.

Svakako ova dva nužno potrebna i masovna artikla (ulje i sol) ukazuju na poteškoće koje su bile u snabdijevanju naroda u Dalmaciji. Bilo je potrebno nabavljati i dovoziti onu robu koje nije bilo uopće ili nije bilo dovoljno. Neprilike su bile u prometnim vezama, napose na moru, jer je trebalo probiti pomorsku blokadu. Razumljivo da je sve to prouzrokovalo prodaju proizvoda uz velike cijene, što je sve u znatnoj mjeri poskupilo život u ionako osiromašenoj Dalmaciji. U takvim prilikama teško se moglo misliti na normirane cijene za pojedine proizvode redovnih potreba.

Problem ishrane stanovništva ostaje u prvom planu. Poduzimaju se razne mjere, koje često ostaju na papiru. Između ostaloga zapažena je akcija za uvođenje odnosno sadnju krumpira. Treba se sjetiti da to početkom prošlog stoljeća još nije uzelo maha. Već se za vrijeme Prve austrijske vladavine preporuča sadnja krumpira i o

---

[11] O pravniku Grguru Kreljanoviću iz Zadra v. raspravu Vj. Maštrović, Zadranin Ivan Kreljanović Albinoni istaknuti hrvatski intelektualac iz početka XIX. st. Radovi IJAZ, 1972., sv. 19, str. 65—72 (O životu i radu Grgura Kreljanovića, koji se rodio 1750., a otac je Ivanov).

[12] HAZd, Št., sv. 58. Naredba okružnog suda u Zadru (»Ces. Krag. Pristoglie od perue Tuxbe«) od 8. siječnja 1805., br. 3114, koja je oznanjena na hrvatskom i talijanskom jeziku.

[13] G. Novak, o. c., 308.

[14] Idem. Otpremalo se u Bosnu oko 16,700.000 velikih libara soli. Isp. i HAZd, Spisi francuskog prov. 1806., sv. 26.

tome izdaju u Zadru 1804. god. upute u knjižicama tiskanim posebno na hrvatskom i posebno na talijanskom jeziku.[15] Ističe se teško stanje seljaka, koji žive »u naizadgnu nevogliu... Jedva otmu xivot nevogli, gladu i smarti«.[16] Pomoć za njihovu ishranu postoji, jer »imamo jabuku od Zemglie, to jest krumpir.«[17]

Međutim, i francuski guverner Vicenzo Dandolo također širi propagandu u Dalmaciji za sadnju krumpira, te je o tome i o važnosti krumpira za ishranu objavio brošuru »Varhu radgne od kumpiraa i varhu naçina za s'gnimi sluxitise«.[18] Posebnom okružnicom (»Kgniga Okoliscna«) od 1. rujna 1807. god. obavještava župnike da je napisao tu brošuru i poziva ih da upoznaju narod sa sadnjom krumpira u Dalmaciji, jer će se tako uz malo truda »Segliani uklonitise od glada«.[19]

Gojidba krumpira unatoč svemu teško tada prodire. Poduzimaju se i druge mjere. Tako se 18. ožujka 1808. god. objavljuje oznanjenje, u kojem zbog unapređenja proizvodnje krumpira i poteškoća u ishrani u nekoliko općina »koja ghinu od glada« objavljuje da se za krumpir neće davati desetina u prva tri godišta, a niti će se za taj proizvod plaćati »ikakvu czarinu ni kadase uvode i ni kadase izvode«.[20] Ni to nije mnogo pomoglo, pa stoga u primorskim krajevima Dalmacije riba ipak ostaje jedan od glavnih artikala ishrane stanovništva. Zbog toga organi francuske vlasti rano izdaju propise i naredbe u vezi održanja i unapređenja morskog ribolova.

II.

Tako već prije dolaska Vicenza Dandola u Dalmaciju za generalnog providura, njegovi prethodnici[21] misle na ribolov među prvim važnim pitanjima nove uprave u pokrajini. Rano, a to je već 15.

---

[15] Ivan-Marin Maris, Malahna naprava i ponukanje za težaka varhu prikoristnoga tega od krumpira privedeni u Nauk dilotvorni po nacinu od razgovora za vechiu lahscinu Texaka i za priloxitich svoi darxavi od Dalmaziae. Zadar 1804., 8°, str. 32.

[16] I. M. Maris, o. c., 4, 5.

[17] Idem, 5. Dalje nastavlja: »Ovo blagodarno stablo prisclonam je od Amerike. Gnegovo vochie jest ugodna kuscanja. Naçignase na svaku vorstu izbine. Toliko kuhano, koliko peçeno na oghanu, i u pulentu namisceno, daje nasslasnu izbinu puku. Naçignam nogostrukno naslasno naiplemenitii stoli od Germanie, i od drugih Narodov. Samom zaçinom mallo Solli ugodnaje gniegovo hichie. Ova jest jedna jabuka çoviku gliubna i prudna vele mnogo. Puna muke, brezsctete, i moguchia jest dilivati naiboglie plode za sdravju çovika.

Misise kao kruh, koj s'dilom drugoga xita jest bili, sladak i brez ikakove sctete sdravoprudan.«

[18] Knjižica izdana u Zadru 1807. god. na 24 strane, također na hrvatskom jeziku.

[19] HAZd, Št. sv. 8, br. 589.

[20] HAZd, Št. sv. 10, br. 746.

[21] Napoleon je naredbom od 26. travnja 1806. god. imenovao V. Dandola, učenog i naprednog intelektualca iz Mletaka, za generalnog providura Dalma-

travnja 1806. god., izdaju pravilnik o ljetnom ribolovu,[22] koji sadrži suvremene propise. Kasnije slijede druge naredbe,[23] kojima Dandolo želi pojačati ribolov i time popraviti ishranu stanovništva u pokrajini, a posebno onih građana koji obitavaju u većim gradovima.

Tako je snabdijevanje ribom glavnog grada Dalmacije Zadra bila i ostala krupna briga organa uprave.

Sjetimo se da je mletačka uprava i u XVIII. st. oslobađala daća (carine) dugootočke i iške ribare, jer su svježu ribu (viškove ulova) morali dovoziti u Zadar.[24] O akcijama Zadra za vrijeme mletačke vladavine prema ribarima iz svoje okolice u cilju snabdijevanja grada ribom nedavno je dosta pisano i objavljeno.[25] Iz istražene građe vidljivo je koliko su mletački propisi i još više njihova provedba od nesavjesnih službenika otežavali život ribara, a time i snabdijevanje grada Zadra. Ribari su umjesto favoriziranja i zahvalnosti što donose važan artikl ishrane dobivali naloge za isplatu daća i doživljavali razne poteškoće,[26] koje su utjecale da su tu profesiju stali napuštati u sve većem broju.

Zbog takva stanja, koje su naslijedili Francuzi, potrebne su bile što efikasnije nove mjere za promicanje ribolova, naročito u okolici Zadra, jer su ribari s tog područja prvenstveno opskrbljivali ribom zadarsku tržnicu (ribarnicu), a ona je bila najpotrebnija.

Data je sloboda ribolova, ali prodaja odnosno donos ribe ipak je bio otežavan raznim daćama na gradskim mitnicama. Te su bile dosta visoke. Zbog toga nije takvo stanje djelovalo stimulativno na ribare.

Osim toga bile su i druge poteškoće. Trebalo je osim ulova ribu prevesti do grada. Plovni je park osiromašen ne samo u velikim brodovima nego i u manjim koji odgovaraju ribolovnim potrebama. Pri prijevozu poteškoća je i u tome što se rano pojavljuju gusari duž naše jadranske obale, koji su pod zaštitom ruskih ratnih bro-

---

cije. Dandolo je stigao 3. srpnja 1806. god. u Zadar i odmah preuzeo vlast od generalnog tajnika G. A. Scopolia, koji ga je do tada zamjenjivao u obavljanju poslova građanske uprave.

[22] HAZd, Št. sv. 10 (1808. god.), br. 765.

[23] Između ostaloga značajna je naredba od 16. prosinca 1807. o slobodi ribolova, a napose izdanje tzv. Dandolova Pravilnika o ribolovu od 15. travnja 1808. Isp. Branko Sambrailo, O postanku Dandolovog dekreta o ribolovu (1808). Pomorski zbornik, 1968, knj. 6, 567—600.

[24] Ante M. Strgačić, Dva priloga poznavanju prošlosti ribarstva na Dugom otoku. Zadarska revija, IV/1955, br. 4, 250. Isp. HAZd, Spisi Corponese, II, br. 126. Iški su ribari bili oslobođeni »od svih daća samo na srdele, jer tvrde da nose ribu u Zadar«.

[25] Josip Basioli, Trgovina i raspodjela ribe u Dalmaciji u prošlosti. Adriatica maritima, 1974., sv. I, 291—296.

[26] G. Novak, Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskog mora. Zagreb 1952., JAZU, 223. Isp. članak »Cenni sulla pesca in Dalmazia«, Kraljski Dalmatin, II/1807. br. 37. List se čuva u Naučnoj biblioteci u Zadru.

dova.[27] Njima je, između ostaloga, zadatak i sprečavanje snabdijevanja gradova hranom, jer su uspjesi u tome znatan udarac francuskoj upravi. Teškoj situaciji i neredu u plovidbi na Jadranu doprinosile su i francuske gusarske kontra-akcije.[28]

III.

Grad Zadar osjećao je posljedice tih neprilika više nego drugi gradovi, jer su njegove prometne veze bile posebno na udaru. Unutar svojih zidina imao je 1806. god. 6.000 stanovnika,[29] za koje je trebalo osigurati ishranu. Naselja u najbližoj gradskoj okolici također su u znatnoj mjeri koristila mogućnosti ishrane koje je pružala gradska tržnica. Prema tome interesni je broj građana za ishranu u Zadru bio veći od šest tisuća. Time su rasle i brige francuske gradske uprave, izvan onih koje su se odnosile na smještaj i osiguranje snabdijevanja francuskih vojnih jedinica koje su stacionirale u Zadru.

Između raznih nastojanja za dopremu prehrambenih artikala u Zadar (meso, vino, pšenica, ulje i dr.) riba je i u ovom gradu ostala među najvažnijim potrebama.

Tragajući za podacima o upravnim mjerama zadarske gradske uprave za osiguranje ishrane našli smo u Historijskom arhivu u Zadru proglas od 14. srpnja 1806. god.[30] zadarskog gradonačelnika Tripuna Pasqualija[31] u vezi unosa ribe na ribarnicu u Zadru, širenja ribarenja i time u vezi povećanja broja ribara.

Taj je dokumenat vrlo važan za upoznavanje tadanjih prilika, napose što sadrži i izvjesnu brigu za siromašne građane. Oznanjenje (plakat) pisan je dvostupačno i dvojezično: desni stupac hrvatskim, a lijevi talijanskim jezikom. Iznad stupaca nalazi se napoleonski državni grb.[32] Naslov je iznad teksta: »Upravgljene obchieno od Zadra po decretu preusripenoga[33] gospodina providura generala od Dalmaçie«.

Zadarski je gradonačelnik T. Pasquali dobro poznavao prilike, koje su našli organi nove vlasti, u vezi prehrane, a napose u vezi

---

[27] Vj. Maštrović, Gusari u Dalmaciji u vrijeme ruske blokade Francuza u godini 1806. i 1807. PZ, 1964., knj. 2, 733—754 + I tabela.

[28] Idem, 735.

[29] Almanacco di Zara per l'anno 1806. ad uso del regno della Dalmazia. Zadar 1806., 95 (Naučna biblioteka Zadar, Per D 296).

[30] HAZd, Št. sv. 5, br. 390.

[31] Tripun (Trifone) Pasquali bio je gradonačelnik u Zadru samo 1806. god. Iste godine od njega preuzima dužnost također simpatizer Francuza dr Petar Damiani od Vrgade, koji na toj dužnosti ostaje do 1811. god. Od 1812. do 1814. god., dakle do dolaska austrijske vojske, gradonačelnik je bio knez Andrija Borelli Vranski.

[32] Veličina je stranice tog oznanjenja 40,1 x 28,9, a sloga 33,7 x 23,5 cm.

[33] Tiskarska greška. Treba »preusvisenoga«.

ribolova i snabdijevanja ribom zadarske ribarnice. Osim toga shvatio je namjere i program V. Dandola, koji je četiri dana prije toga — 10. srpnja 1806. god. — objavio stanovnicima Dalmacije u svom proglasu,[34] povodom nastupanja na dužnost generalnog providura Dalmacije, da poznaje dosadanje nevolje Dalmatinaca.

Iako je dana sloboda ribarenja na moru od strane francuske uprave, pa tako i na području okolice Zadra, ipak su osnovna smetnja za stimulativno plasiranje ribe na zadarsku ribarnicu bile gradske daće, koje su se ubirale na zadarskoj mitnici.

Zbog toga zadarski gradonačelnik T. Pasquali na osnovu Dandolova dekreta daje javno na znanje građanima Zadra i stanovnicima okolice koji gravitiraju tome gradu, a bave se ribarstvom, »za uxmnoxiti vasse zanate, (ribara, op. p.) i za utemegliti opchieno sriçno vasse stagne« — pet točaka novih propisa u vezi ishrane odnosno prehrambenih proizvoda, od kojih se tri odnose na ribu.

Već u tim uvodnim rečenicama istaknuta su dva razloga za izdavanje naredbe od 14. srpnja 1806. god.: a) Povećanje broja ribara na zadarskom području i b) potreba da se ribarima osigura bolje (»sriçno«) materijalno stanje.

1. Uklanja se stoljetna zapreka, a to su gradske daće: Na gradskoj mitnici u Zadru neće se više naplaćivati nikakav namet za unošenje ribe u Zadar, bez obzira da li se radi o krupnoj ili o sitnoj ribi (»nechiese visse plachati Zarinu alliti Daçij naribi[35] toliko krupnoj, koliko sitnoi koja bi billa prinessena u Grad«), dok će se za ribu koja je ulovljena na ribolovištima mjesta Sali, Novigrada, Obrovca i Vinjerca plaćati dađbina kao prije. U t. 3 iste naredbe tumači se što je »sitna Riba«.

2. Dalja je neprilika bila u tome što su do tada po vlastima bile određene cijene za ribu na zadarskoj ribarnici. Dakle, normirane cijene. Međutim, pod drugom točkom predmetne naredbe to se mijenja za »krupnu ribu« u pravcu dozvole prodaje po slobodnoj cijeni: »nechie vecchie bitti podloxna stimi Riba krupna«. A to znači da »mose prosto svaki pogajati, tojest kupiti, i prodati«.

3. Međutim, određuje se da ostaju normirane cijene za »sitnu ribu« iz razloga što služi za siromašne građane: »Bittichie podloxna stimi sama[36] Riba sitna koja sluxi za siromache«.[37]

Ovaj prvi dio treće točke naredbe upadljiv je, jer ukazuje na klasnu razliku, te izričito upućuje na siromašni sloj zadarskih građana, što je rijetkost u dokumentima prijašnjih organa vlasti. A ovi

[34] HAZd, Št., sv. 5, br. 386, Naučna biblioteka Zadar, Zb. pl. br. 32/1806. Dandolo u svom proglasu ističe: »Ja znadem, i odvech dobro, zalostne, i stare vasse nesrichje: alli utisctese, ove su jurve dospile«.

[35] Očito tiskarskom greškom umjesto »naribi« otisnuto je »nagibi«.

[36] Treba biti »samo«.

[37] Talijanski tekst glasi: »Che il solo Pesce piccolo, servente al povero, resta soggetto alla detta stima«.

»siromachi« koji su gospodarski ugroženi, te im se mora određivati vrsta i cijena ribe, čine većinu zadarskog stanovništva. To je tadanja radnička klasa Zadra s obzirom na vrijeme i prilike početka prošlog stoljeća, kad su prodorom ideja francuske buržoaske revolucije oboreni feudalni odnosi, a građanska klasa preuzima vodeće pozicije.

Drugi dio treće točke naredbe sadrži objašnjenje što spada u »Ribu sitnu koja sluxi za siromache«. Riba je nabrojena kurzivnim slovima:

»Sitna Riba zovuse samo ghirize, lusine, golubovina, rasovina, valovina, psi Krupni draceviti, i mali, sure«.

Upoznat ćemo naše i latinske nazive za pojedine ribe iz grupe »sitne ribe«:

Ghiriza: gira, menula — maena smaris L.,[38] naziva se i gira oblica.[39]

Lusina: gira oštruja, lužina — maena chryselis L.,[40] ima još nekoliko narodnih naziva.[41]

Golubovina: golub — dasyatis pastinaca L.[42]

Rasovina: raža, kamenica — raja clavata L.,[43] za koju također postoji više narodnih naziva.[44]

Valovina, treba da je, s obzirom na tiskarsku grešku, *volovina:* volina mrkulja — raja batis L.,[45] a postoje još dvije vrsti: volina balavica — raja alba Lac.[46] i volina klinka — raja oxyrhynchus L.[47]

Psi krupni draceviti — mustelus mustelus L.[48] i druge vrste. Razni su narodni nazivi.[49]

---

[38] Fabijan Grubišić, Ribe, rakovi i školjke Jadrana. Split 1967., 34—37.

[39] Josip Basioli, Sportski ribolov na Jadranu. Zagreb, 1975., 130. Narodni su još nazivi: čikavica, menula, gera, mrljanka, manula i obljak.

[40] F. Grubišić, o. c., 37, 38.

[41] J. Basioli, o. c., 131: čipavica, matica, gavorica, samar, širolica.

[42] F. Grubišić, o. c., 175—177. Postoji i golub kosir — myliobatis aquila L. za kojeg postoje narodni nazivi: biskup, ćuk, ororaža, kolumbul i sokol.

[43] F. Grubišić, o. c., 155—157. Postoji i raža modropjega, barakula (raja miraletus L.), 161, 162 i raža crnopjega (raja montagui Fowl), 162, 163.

[44] J. Basioli, o. c., 175, i to za raja clavata L.: osim naziva barakula još i klinka, polig, kamenjara i žutica.

[45] F. Grubišić, o. c., 157, 158.

[46] Ibid. 158, 159.

[47] Ibid. 160, 161.

[48] F. Grubišić, o. c., 167: pas, pena; pas, pena (bjelopjeg) — mustelus asterias Cloq, 168; kostelj — squalus acanthias L. 164, 165 pas, butor, kučak — galeorhinus galeus L. 169; pas volonja — hexanchus griseus Bonn. 170, 171; i dr.

[49] J. Basioli, o. c., 168. bulaš, mekaš, čukov, lužnjak, gluhak i pena.

Mal: kostelj vlastelin — acanthia vulgaris Risso.[50] Ova se vrsta morskog psa, koji se, kako je u naredbi označeno 1806. god. na hrvatskom jeziku zove »mal«, u nekim se krajevima srednje Dalmacije nazivao »ažija«[51] ili po Miroslavu Hirtzu »azija« i azja«,[52] Vrbnik na otoku Krku.

Sur: šarun — šur — trachurus trachurus L.,[53] koji ima i druge narodne nazive: mužikant, šklapavac, širun i šuvar,[54] zatim šnjur, strun.[55]

Od sedam odnosno osam vrsta stanovnika mora koje su predviđene za siromašne građane, i prema tome ima im se odrediti tržna cijena, pet vrsta spadaju u landovinu.[56] Činjenično iz oglasa izilazi da su »sitna riba« samo girice, lužine i šuri. Ipak se kao takva riba nabraja i landovina, od kojih neke i u Jadranskom moru mogu izrasti do prilične težine.[57]

Sva ostala riba, koja nije u naredbi nabrojena, spada u »krupnu«, pa makar da je po obimu, težini i vrsti sitna, ali je zato očito po mišljenju zadarske općinske uprave bila »krupna« po većoj prodajnoj cijeni i po kakvoći.

Nameće se ipak pitanje koje ribe ulaze u tu kategoriju tzv. »krupne ribe«. Nalazimo u članku »Cenni sulla pesca in Dalmazia« art. I iz 1807. god. spisak riba[58] za koje postoji interes na našim

---

[50] Petar Lorini, Ribanje i ribarske sprave pri istočnim obalama Jadranskoga mora. Beč 1903., 31. Kostelj vlastelin ima talijanski naziv asià, can da spin, njemački gemeiner Dornhai. Za kostelja vlastelina — squalus fermanelinus Mol. kp. F. Grubišić, o. c., 163. 164. U rječniku G. Boerio, Dizionario del dialetto Veneziano, Mleci 1856. str. 46 označeno je: Asià o Asiò, s. m. (che in Antico trovasi scritto Azio). Termine de'Pescatori. Pesce di mare conosciutissimo del genere, degli Squali, detti Cani di mare, chiamato da Linneo Squalus Achantias; ed e pesce ottimo a mangiare. Fu Asià perchè s'usa venderlo scorticato ed affettato, cioè Preparato a cuocere.

[51] Podatak od G. Novaka, na čemu mnogo zahvaljujem.

[52] Miroslav Hirtz, Rječnik narodnih zooloških naziva. Zagreb 1956, JAZU, knj. 3 Ribe (Pisces), 20.

[53] F. Grubišić, o. c., 19, 20. Navodi i vrstu trachurus mediterraneus Stdr., 20, 21.

[54] J. Basioli, o. c., 185.

[55] Šnjur, podatak pismom od J. Basiolija, a strun, podatak od Dragice Dukić r. Živković iz Zatona Prokljanskog, gdje se tako šarun naziva. Na tim podacima mnogo zahvaljujem.

[56] Od chondropterygia (landovina). V. Tonko Špoljan, Najvažnije ribe našeg morskog ribarstva. Zb. Vode i ribe Jugoslavije u slici i riječi, Zagreb 1932., 50. Od istog pisca i: Ribe Jadrana, Split 1948.

[57] Isp. F. Grubišić, o. c., 155—161, 163—165, 167, 169—171, 173—177. V. i članak J. Basiolija, Landovina ili morska divljač. Morsko ribarstvo, 1952., br. 11—12, 187—188.

[58] Kraljski Dalmatin, II/1807, br. 37. Članak je objavljen na talijanskom jeziku, te sadrži osam članova: Art. I. Stato attuale della Pesca in Dalmazia; Art. II. Qualità e dimensioni maggiori de' Pesci, che si pescano in Dalmazia; Art. III. Diverse sedi di pesci in Dalmazia; Art. IV. Tempi ordinarj pe la pescagione in Dalmazia; Art. V. Metodi di pescagione in Dalmazia; Art. VI.

ribarnicama, pa ćemo ih stoga navesti onako kako su u listu označene, izuzevši one koje su u predmetnoj naredbi označene kao »sitne«: Sturione, tonno, lizza, palamida, rombo, dentale, brancino, cefalo, grongo, gatto marino, anguilla, sgombro locarda, lanzarda, paghero, pizzo, salpa, angusigolo, barbone, orada, arbora, raggia, scarpena, sampietro, sardella, marida, anchiò. Tome treba još dodati: triglie, moli, goati, calamari, sepie, folpi i granciporri.[59] Prema tome ovi bi stanovnici mora spadali u »krupnu ribu«.

Posljednje dvije točke iz naredbe od 14. srpnja 1806. god. odnose se na druge namirnice.

4. Tako se neće više određivati cijena za druge vrsti hrane: »Necchie visse bitti Stimana druga verst od jicchia koliko od onoga kojese nahodi u staroi, koliko u novoi stimi«.

5. Na kraju se navodi, da za meso, vino i kruh ostaju do tada određene cijene: »Stima za messo, vina, i za kruh ostaje kakoje pervo billo«.

Na završetku naredbenog oglasa zadarski gradonačelnik ističe, da će se dobit postići u prodaji od krupne ribe i od ostale hrane za koju nisu određene cijene. Ujedno dodaje da će se »po ovoj sloboschini« namiriti oni koji žele kupiti, pa će se tako povećati trgovinski promet.

Autor proglasa vraća se na misao iz uvodnih rečenica, a ta je da će povećanje trgovinskog prometa utjecati na proširenje ribolova, a to znači i povećanje broja ribara. Pa tako i završava zaključkom da će »ova obilnost uzmnoxichje i Ribagne,[60] i broj od Ribaara«.

IV.

Zadarsko je općinsko poglavarstvo naredbom od 14. srpnja 1806. god., u duhu providurevih intencija za poboljšanje ishrane, htjelo postići trojaku svrhu.

Prvo, ukidanjem gradskih nameta za sve vrste ribe omogućiti veću ponudu ribe na zadarskoj tržnici. Iznimka su jedino dopremljene ribe iz saljskog, obrovačkog, novigradskog i vinjeračkog ribolovišta. Drugo, strogo su razdvojene ribe na dvije grupe: na krupnu i na sitnu, s tim da se za prvu dozvoljavaju slobodne cijene, a za drugu se prodaja ima vršiti po normiranim cijenama. To je zato da bi se zaštitila i omogućila bolja ishrana siromašnog sloja zadarskih

Prodotto medio in pesce della pesca in Dalmazia; Art. VII. Maniere che si usano in Dalmazia di conservare i pesci che non vengono mangiati freschi; a art. VIII. nema naslova. Sadrži podatke o srednjoj godišnjoj vrijednosti ukupno ulovljene ribe u Dalmaciji. V. i G. Novak, o. c. 223—231, a za spisak riba str. 224.

[59] G. Novak, o. c., 226, 227.

[60] Tiskarskom greškom ta je riječ označena sa »Ribange«, a treba »Ribagne«.

građana, a to su većinom radnici, kojima je jeftina riba bila jedna od glavnih vrsta hrane. Treća svrha koja izlazi iz proglasa jest da gradska vlast od označenih mjera očekuje ne samo da će prodavaoci postići dobit nego i da će to utjecati na veći trgovinski promet. Vrlo je važno da će te mjere potaknuti povećanje ribolova na zadarskom području, a s tim u vezi i povećanje broja ribara, koji će taj ribolov ostvarivati.

To su dalekosežne mjere koje potvrđuju da su nosioci francuske uprave u Zadru odmah uočili prehrambeni problem. Rješavaju ga u korjenu, tj. da materijalna strana ima omogućiti povećanje ribarskog kadra i produkcije u tome za ishranu važnom »zanatu«, kako proglas naziva ribolov.

Ujedno, ovaj će postupak dovesti i do ulova veće količine »Ribe sitne koja sluxi za siromache«. A tih »siromaha« bilo je u Zadru dosta, najveći postotak stanovništva, jer naslijeđeno i održavano, čak pogoršano, stanje nije pomoglo da se njihov privredni položaj popravi.

Svrha i mjere za unapređenje ribolova i snabdijevanja zadarske tržnice (ribarnice) su jasne. Trebalo je o tome obavijestiti sadanje i buduće ribare, kao i građane Zadra i okolice, napose one siromašnog stanja. A tada se i francuska uprava grada Zadra mora građanima i ribarima obraćati oznanjenjem na hrvatskom jeziku, jer narod drugi jezik nije znao osim svog materinskog. Drugi se pak jezik, talijanski, odnosio na dovedene ili angažirane službenike i trgovce prispjele izvana u Zadru.

Propisi u oglašenoj naredbi koji se odnose na prehrambene proizvode izvan ribe spomenuti su, očito, zato da se suzbiju glasine o njihovu poskupljenju. Napose to vrijedi poimence za meso, vino i kruh.

Na kraju valja spomenuti da iznesene mjere nisu bile potrebne i korisne samo za građane Zadra i okolice nego i za vojsku i službenike francuske uprave koji su živjeli u Zadru.

Svakako je izneseni postupak zadarske uprave tipičan i informativan za prilike u Zadru i u ostalim dalmatinskim gradovima nakon mletačke vladavine, u kojima kratkotrajni austrijski intermeco (1797—1805) nije mogao izvršiti krupne promjene. Tim je prilikama dala poseban oblik i sadržaj francuska vladavina, odnosno događaji koji su s njom u vezi nastupali.[61]

[61] O mjerama provedenim do konca 1806. god. kao i o stanju u pokrajini Dalmaciji V. Dandolo podnosi Napoleonu opširni izvještaj, koji je objavljen u posebnoj knjizi: La Dalmazia al 31 decembre 1806. Zadar 1909, v8°, str. 196. Za upoznavanje prilika važan je uvod (str. 1—8) i ono što je navedeno u desetom dijelu (167—192). U Dandolovom izvještaju Napoleonu za 1808. god. ističe se: »Ribarstvo, nekoć obilati izvor bogatstva za Dalmaciju, pretrpjelo je zajedno s ostalim izvorima dalmatinskog blagostanja najžalosniji udes«. Potom se navodi što je učinjeno do sada, od 1806. do 1808. god. Dandolo se naročito hvali za posljednju godinu: »Godina 1808. namijenjena je bila preporodu dalmatin-

Carski grb Napoleona

L'AMMINISTRAZIONE
COMUNALE
DI ZARA

dietro decreto di S. E.
il sig. provveditor generale
DELLA DALMAZIA.

Invocato dall'Amministrazione suddetta per promovere l'accrescimento dell'industria e della prosperità generale.

Fa noto,

I. Ch'è tolto ogni dazio sul Pesce grande e piccolo ch'entrasse a Zara, escluso il proveniente dalle Peschiere di Sale, Novegradi, Obrovazzo, e Castel Venier.

II. Ch'è obolita la così detta Stima del Pesce grosso affinchè ognuno possa liberamente contrattare, cioè vendere e comprare.

III. Ch'è il solo Pesce piccolo, servente al povero, resta soggetto alla detta stima.

UPRAVGLJENE OBCHIENO
OD ZADRA

po decretu preusvisenoga
gospodina providura generala
OD DALMAÇIE

Izmoglieno od istoga upravgliegna za uxmnoxiti vasse zanate, i za utemegliti opchieno srçno vasse stagne,

Daje na znamje,

I. Da nechiese visse plachiati Zarinu alliti Daçij naribi toliko krupnoj, koliko sitnoi koja bi billa prinessena u Grad, a ona Riba lovljena u Boçi od Sali, Novoga, Obrovaz i Vigneraz plachiachie daçiu kako je pervo plachieno.

II. Da nechie vecchie bitti odlozna stimi Riba krupna: neka mose prosto svaki pogajati, tojest kupiti, i prodati.

III. Bittichie podloxna stimi samo Riba sitna koja sluxi za siromache.

---

skog ribarskog zakonodavstva. Morala su dakle prestati sva ona rđava postupanja i carine, kojima je neka politika, isto tako divlja kao i besmislena, zatirala ribarstvo... **Sloboda ribolova bila je proglašena i objelodanjena bijehu** razumna pravila, ustanovljena na osnovu vještačkog znanja, istinitih probitaka i posebnih prilika ovog mora. Tako bi zajamčeno povećanje godišnjeg prihoda, ne rušeći u nepogodno doba godine radi neznatnog probitka one klice koje su morale prepraviti bogatijih susljednih godišnjih prihoda«. (Miho Katurić, Prinosi za povijest našeg ribarstva. O nekim podacima što se tiču ribarstva u dalmatinskom moru, crepnim iz različitih dokumenata starog namjesničkog arhiva u Zadru. Smotra dalmatinska, XV/1902, br. 89, str. 1—2. Isp. J. Basioli, Trgovina i raspodjela ribe u Dalmaciji u prošlosti. Adriatica maritima, 1974, I, 355—356.)

Per Pesce piccolo s'intende soltanto *le maride, lusine, colombo, rasa, stramazzo, cane, asià e suri.*

IV. Ch'è abolita anche la Stima per qualunque altro genere di comestibile, sia compreso o non compreso ne'nuovi e vecchi Calamieri.

V. Ch'è conservata la Stima per la Carne e per il Vino. Il Calamiere per il Pane è pure conservato.

La cupidigia di qualche venditore potrà sola ne'primi tempi sostenere il prezzo del Pesce grosso e degli altri comestibili. In appresso, l'abbondanza, opera della libera concrrenza, indennizzerà il consumatore sopra ogni articolo, e, mercè la maggiore abbondanza appunto, si moltiplicherà anche la Pesce ed il numero de'Pescatori.

Zara, questo giorno 14 Luglio 1806. (T. PASQUALI Podestà.)

Sitna Riba zovuse samo *ghirize, lusine, golubovina, rasovina, volovina, psi Krupni draceviti,* i *mali, sure.*

IV. Necchie visse bitti Stimana druga verst od jicchia koliko od onoga kojese nahodi u staroi, koliko u novoi stimi.

V. Stima za messo, vina, i za kruh ostaje kakoje pervo billo.

Sama xeglia rupristoinoga dobitka mochichie u parva vrimena uzdorxati draxinu uçini krupne Ribe, i od ostala jicchia. Dalli u napridak obilnost koi po ovoj sloboschini ima napriti namiriticchie onih koj kupuju, jerebas ova obilnost uzmnoxichje i Ribagne, i broj od Ribaara.

Zadar, ovi dan 14 Luja 1806. (T. PASQUALI Oblastnich)*

* Ispravljene su očite tiskarske greške u hrvatskom tekstu.

A ZADAR REGULATION FROM 1806 ON SALES OF FISH TO THE POOR

Summary

In the introduction the author reviews the nutritional conditions in Dalmatian Croatia at the beginning of the French rule. The population's nutrition had been difficult during the 17th and 18th centuries already, because the authorities of Venice cared little to improve matters in regions they occupied. The state of affairs experienced a slight improvement in the sphere of the economy in the period 1797—1805, thanks to the development of shipping.

However, with the advent of French authorities in 1806, there arose considerable difficulties, which were reflected especially in

the economy. The reason for this is to be sought in the then obsolete methods of soil cultivation, inadequate traffic and economic connections in the homeland and abroad, rapid deterioration of shipping, Russian maritime blockade of the Croatian coast etc. All these rendered the nutrition of the inhabitants of the cities and other places of our Littoral difficult. Contraband flourished both ways. Certain articles were difficult to come by, even those of broad consumption, such as salt (which was being sent in exchange to Bosnia), oil (which was exported although needed at home) etc., while wheat had to be imported.

In order to improve on the nutrition of the population, the authorities promoted sowing of potatoes, this being done on two occasions by means of directions written in Croatian. On one occasion such directions were issued by the French authorities. However, in seaboard districts fish remained one of the staple foods. Hence the importance of fisheries and sales of fish on the market. Accordingly, the French authorities issued a number of corresponding regulations and recommended advancement of fisheries.

It was notably the municipal authorities of Zadar that experienced difficulties in the field of nutrition of the city's inhabitants. Among other things, endeavours were made to stimulate fishermen to catching fish and bringing them to the Zadar market-place despite the then transport difficulties (acs of piracy).

The author has discovered in the Historical Archive of Zadar a regulation dated the 14th July, 1806, whereby Zadar's Lord Mayor wanted to attain a treble aim: 1. abolition of municpal taxes for all kinds of fish brought to Zadar, 2. strict classification of fish into big and small, with the understanding that for the former free prices be allowed and for the latter standardized prices — a measure being of exceptional importance for the period in question, and 3. greater benefits from these measures for the sellers and thus a rise in the catches. Prices for meat, wines and bread had to remain unchanged as heretofore.

It is especially mentioned that fishery will make possible also catches of larger quantities of »small fish that serve the poor«. Under the term »small fish« were to be understood picarel, rays, bleaks, Myliobatis aquila and the like. Hence there would also be big denizens of the sea by both size and weight, yet at cheap prices. Other kinds of fish were »big«, which meant higher selling prices, although lesser in volume and rarer in kinds.

This regulation had be to printed and published in two languages: Croatian and Italian. The latter language applied to foreign officials working in Zadar, while the Croatian language applied to the citizens of Zadar and the neighbouring population who was unacquanted with other languages except the mother tongue.